

УДК 669:338

ПРОБЛЕМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ МЕТАЛУРГІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВ КРАЇНИ**Шабанова Ю.М.****PROBLEMS OF MODERNIZATION OF METALLURGICAL ENTERPRISES IN THE COUNTRY****Shabanova Y.N.**

У статті проаналізовано стан та тенденції розвитку металургійних підприємств України. Досліджено стан металургійних підприємств та визначено пріоритети розвитку. Досліджено динаміку розвитку ринку та товарну структуру імпорту металопродукції і феросплавів. Проаналізовані обсяги внутрішнього споживання металопродукції. Проаналізовані показники динаміки імпорту металургійної продукції в Україні. Розглянуто вплив дії світових тенденцій на перспективи розвитку металургійних підприємств України. Визначено проблеми модернізації металургійного виробництва.

Ключові слова: металургійні підприємства, модернізація, виробництво, результати досліджень, структура показників.

Вступ. Металургійний комплекс є базовим видом промислової діяльності України, оскільки забезпечує понад 25 % промислового виробництва і 34 % загального експорту товарів. Стимулювання модернізаційних зрушень на металургійних підприємствах сприятиме її розвитку на інтенсивній основі, досягненню позитивного ефекту у будівництві, машинобудуванні, розбудові дорожньо-транспортного комплексу, створенню нових робочих місць і формуванню передумов для стійкого економічного зростання. Тому дослідження проблем пов'язаних з модернізацією металургійних підприємств

України заслуговує уваги з боку дослідників та науковців.

Аналіз останніх досліджень. Проблемами розвитку промислових підприємств сьогодні займаються багато вітчизняних вчених, серед яких Адамеску А. А., Говорова Н.А., Соблевич О.В., Сухоруков А.І., Савенко В. Г., Воробйов В. Л., Жаліла Я. А., Амоша А.І., Большаков В.І., Залознова Ю.С., Макогон Ю.В., Юрик Я.І., Коновалов Ю.І. та інші науковці [1-6]. Особливу увагу заслуговують результати досліджень проблем розвитку промисловості Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України [7].

Метою статті є дослідження стану металургійних підприємств та визначення пріоритетів та важелів розвитку.

Результати дослідження. Після падіння обсягів виробництва на металургійних підприємствах України у 2008-2009 рр. на 12,3 % і 26,7 %, відповідно посткризовий період характеризувався відновленням зростання на рівні 12,2 % у 2010 р. і 8,9 % у 2011 р. Проте за підсумками 2011 р. докризових показників виробництва за усіма основними видами металопродукції ще не досягнуто (табл. 1).

Таблиця 1

Обсяги виробництва основних видів металопродукції (млн. т) [8]

Найменування продукції	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Сталь з напівфабрикатами	39,3	41,6	43,7	38,2	30,3	33,3	35,5
Чавун	30,7	32,9	35,6	31,0	25,7	27,4	28,9
Прокат готовий чорних металів	22,7	22,4	24,5	20,5	16,1	17,6	19,5
Труби та профілі пустотілі	2,4	2,8	2,8	2,5	1,7	1,9	2,2
Феросплави	1,7	1,8	2,0	1,7	1,2	1,7	1,2

У 2011 р. обсяг виплавки сталі з напівфабрикатами становив 81,2 % від рівня 2007 р., чавуну – 81,2 %, прокату – 79,6 %, труб – 78,6 %, феросплавів – 60 %. Аналіз показників зовнішньої торгівлі продукцією металургійної промисловості у 2005-2011 рр. свідчить, що позитивне сальдо зовнішньої торгівлі продукцією металургійних підприємств України зросло у 1,5 разу (з 11,2 млрд дол. США у 2005 р. до 17,3 млрд дол. США у 2011 р.), що зумовлено, в основному, сприятливою зовнішньою кон'юнктурою. Поряд з позитивним фактом нарощування експорту металопродукції, його товарна структура залишається здебільшого сировинною. Значну частку (до 40 %) українського експорту металів у 2011 р. склали: чавун переробний у чушках, зливки, напівфабрикати з нелегованої сталі, феросплави, відходи та

брухт чорних металів. Практично відсутня номенклатура експорту високотехнологічної металопродукції: продуктів прямого відновлення залізних руд, листів плакованих з гальванічним покриттям та електродіалітичним оцинкуванням, прокату плоского з корозійностійкої нержавіючої сталі. Надмірне нарощування експорту металопродукції сировинного спрямування стримує розвиток наукоємних технологій сталеплавильного виробництва, не стимулює відмову від застарілого мартенівського способу виробництва сталі. В останні роки суттєво зросли обсяги внутрішнього споживання металопродукції: у 2010 р. – у півтора разу проти 2009 р., у 2011 р. – на 36 % (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка розвитку ринку металопродукції протягом 2005-2011 роки [8]

Показники	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Обсяги реалізації вітчизняної металопродукції, млрд грн.	94,7	109,5	141,0	177,1	127,4	179,2	232,8
у т.ч. експорт, млрд грн.	68,3	77,8	99,3	139,5	95,0	131,9	170,1
Внутрішнє споживання							
Загальний обсяг (власна продукція плюс імпорт), млрд грн. / % до попереднього року	35,0/ 119	42,9/ 122	58,2/ 136	62,5/ 107	46,4/ 74	69,5/ 150	94,3/ 136
вітчизняна продукція, млрд грн.	26,4	31,7	41,7	37,6	32,9	47,3	62,7
% вітчизняної продукції у загальному обсязі внутрішнього споживання	75,4	73,9	71,7	60,2	70,9	68,1	66,5
імпортована продукція, млрд грн.	8,6	11,2	16,5	24,9	13,5	22,2	31,6
% імпорту в загальному обсязі внутрішнього споживання	24,6	26,1	28,3	39,8	29,1	31,9	33,5

Таблиця 3

Товарна структура імпорту металургійної продукції України у 2011 р.[8]

Товарні групи і назва товарів	млн дол. США	%
Усього, у т.ч.	3961,4	100
Феросплави	602,9	15,2
Продукти прямого відновлення залізної руди та інші губчасті залізні матеріали	133,6	3,4
Стальний прокат плоский плакований з гальванічним або іншим покриттям	583,5	14,7
Продукція з корозійностійкої нержавіючої та легованої сталі	601,7	15,2
Металоконструкції та їх частини, зокрема для мостів, шлюзів, башт, покрівлі тощо	222,5	5,6
Цистерни, барабани, інші ємності для будь-яких речовин	35,8	0,9
Пружини та листи для них	56,3	1,4
Печі опалювальні та радіатори з чорних металів	125,2	3,2
Інші вироби з чорних металів	184,7	4,7
Інша металургійна продукція товарних груп 72,73	1415,2	35,7

Це стало можливим завдяки позитивній динаміці виробництва у супутніх галузях економіки (будівництві та машинобудуванні) та збільшенню обсягів державних інвестицій в інфраструктурні проекти, що розширило попит на продукцію металургії. При цьому темпи зростання внутрішнього споживання вітчизняної металопродукції значно відстають від темпів надходження імпортованої продукції: за 2005-2011 р. обсяг продукції вітчизняного виробництва збільшився в 2,4 разу, тоді як імпортована продукція зросла у 3,7 разу.

Гальмує внутрішнє споживання вітчизняної металургійної продукції і стимулює споживання імпоротної продукції, перевищення цін на металопродукцію на внутрішньому ринку над цінами експорту металу. Так, станом на червень 2012 р. середні ціни на внутрішньому ринку на холоднокатані та гарячекатані листи (рулони) були в 1,5 разу вищими за експортні світові ціни (Росія, Туреччина, FOB порти Чорного моря), а на найбільш популярні арматуру та канатку – в 1,3 разу.

Аналіз показників динаміки імпорту металургійної продукції в Україну (табл. 3) свідчить про залежність України від імпорту феросплавів та наукоємної продукції з високою доданою вартістю, такої як сталевий плаский прокат з покриттям (імпорт в Україну у 2011 р. становив 583,5 млн дол. США або 14,7 % імпорту металопродукції в Україну), а також продукції з корозійностійкої неіржавіючої та легваної сталі (імпорт в Україну у 2011 р. становив 601,7 млн дол. США або 15,2 % імпортової металопродукції).

У 2011 р. відбулось суттєве зростання (в 2,4 разу) імпорту феросплавів в Україну (табл. 4). Це пов'язано з підвищенням вартості електроенергії для вітчизняних феросплавних підприємств, що призвело до зниження завантаження їхніх потужностей на 40-50 % і в результаті – до збільшення споживання імпортової продукції (частка імпорту феросплавів у внутрішньому споживанні у 2011 р. порівняно з 2010 р. зросла більш ніж втричі).

Таблиця 4

Динаміка внутрішнього ринку феросплавів в Україні [8]

Найменування	2009	2010	2011
Обсяги реалізації вітчизняних феросплавів, тис т	1240	1740	1210
у т.ч. експорт, тис т/млн дол. США	775/707	1105/1199	930/1015
Внутрішнє споживання			
Загальний обсяг (власна продукція плюс імпорт), тис. т	593	743	536
вітчизняна продукція, тис т	465	635	280
% вітчизняної продукції у загальному обсязі внутрішнього споживання	48,4	85,5	52,2
Імпортована продукція, тис т/ млн дол. США	128/275	108/280	256/603
% імпорту в загальному обсязі внутрішнього споживання	21,6	14,5	47,8
Імпорт силікомарганцю, тис т/частка у внутрішньому споживанні, %	58,9/39,4	55,6/28,3	136,0/58,2
Імпорт феромарганцю, тис т/частка у внутрішньому споживанні, %	35,6/40,3	11,9/11,4	42,4/49,3
Імпорт феросиліцію, тис т/частка у внутрішньому споживанні, %	10,3/20,5	6,3/10,1	32,8/48,3

Найбільш вагомим у 2011 р. було зростання імпорту силікомарганцю, феромарганцю та феросиліцію: якщо у 2010 р. частка їх імпорту на вітчизняному ринку становила 10-28 %, то у 2011 р. вона сягнула 48-58 %.

Про необхідність пришвидшення модернізаційних зрушень на металургійних підприємствах свідчить наявність низки деформацій, а саме: висока енергоємність виробництва, неефективне споживання паливно-енергетичних ресурсів, що призводить до значних витрат природного газу, збільшуючи залежність від імпорту енергоресурсів. Енергоємність виробництва чавуну на українських металургійних підприємствах на 30 % вища, ніж на провідних підприємствах світу.

Особливо енергоємним є мартенівське виробництво сталі, витрати енергоресурсів при цьому майже у 5 разів (а природного газу в 15 разів) більші, ніж при конвертерному виробництві. Щорічно вітчизняна металургія споживає 6-7 млрд куб. м газу, тоді як більшість світових виробників вже давно відмовилися від використання цього енергоносія, впровадивши технології піловугільного палива. Крім того, споживання коксу на тонну виплавленого чавуну в Україні складає 500-550 кг, тоді як середня норма в світі становить 270-300 кг; відсутність інноваційних зрушень, занепад галузевої науки та надія на механізми залучення потенціалу академічних інститутів для виконання прикладних розробок, що призводить до поглиблення технічної і технологічної відсталості металургійних підприємств (25 % сталі все ще плавиться в мартенах, на машинах безперервного лиття заготовок розливається 53 % сталі, за середніх показників у світі 1,1 % і 93 % відповідно); високий ступінь зношеності основних фондів (до 70-80 %).

Більшість вітчизняних підприємств чорної металургії оснащені старим обладнанням, експлуатуються понад нормативні терміни. Утримання морально застарілого та зношеного устаткування (мартенівських печей, енергоємного обладнання аглофабрик, збагачувальних підприємств, прокатних цехів, доменних печей тощо) призводить до зростання збитковості металургійного виробництва; скорочення іноземного інвестування: у 2011 р. проти 2010 р. річний обсяг прямих іноземних інвестицій зменшився в 2,8 разу і був на рівні 138,4 млн дол. США; неефективне використання виробничих потужностей, зокрема у доменному виробництві з наявних 36 печей у 2011 р. використовувалося лише 28, при виробництві сталі з 15 наявних електропечей у 2012 р. експлуатується лише 7; низький рівень продуктивності праці на металургійних підприємствах. В Україні обсяг реалізації металургійної продукції на одного працюючого у 2009-2011 рр. у середньому за рік становив лише 70 тис. дол. США (у РФ – 130 тис. дол. США); недостатній рівень бюджетного фінансування (на виконання Державної програми розвитку та реформування гірничо-металургійного комплексу за період 2004-2011 рр. з Держбюджету передбачалось спрямування 35,39 млн грн., фактично ж виділено лише 7,17 млн грн (20 % від запланованої суми); зростаючі екологічні проблеми, особливо в регіонах, де металургійні підприємства є домінуючою. Найбільш забрудненими є м. Донецьк з розташованими поряд з ним Авдіївкою, Горлівкою, Єнакієвим, Макіївкою, а також Дніпродзержинськ, Дніпропетровськ, Запоріжжя, Константиївка, Кривий Ріг, Маріуполь, в яких вміст у повітрі канцерогенних речовин у 12 раз вищий, ніж в інших містах або сільській місцевості.

Зазначені деформації закріплюють сировинну експортну орієнтацію і спонукають країну пристосовуватись до потреб світового ринку в межах наявних внутрішніх можливостей та поточних конкурентних переваг. Сучасні тенденції на світових ринках можуть призвести до скорочення попиту на основну експортну продукцію України і порушити стійкість післякризового відновлення економіки. У найближчій перспективі розвиток металургійних підприємств Україні відбуватиметься під впливом дії наступних світових тенденцій: уповільнення зростання світової економіки, яке прогнозується міжнародними організаціями, що вплине на скорочення попиту і відповідне зниження світових цін на металопродукцію. У червні 2012 р. порівняно з червнем 2011 р. середні експортні ціни (FOB порти Чорного моря) на українські холоднокатані та гарячекатані листи (рулон) зменшилися з 785 до 670 та з 700 до 565 дол. США за тонну відповідно, а на найбільш популярні арматуру та квадратну заготовку – з 730 до 633 та з 670 до 570 дол. США за тонну відповідно; введення за кордоном нових виробничих потужностей виплавки сталі. Основні країни-покупці металу починають створювати власні виробництва, знижуючи закупівлі металу за кордоном. Так, Іран до 2013 р. планує вдвічі збільшити виробництво сталі (до 43 млн т за рік) і стати одним із основних експортерів сталевого прокату у Близькосхідному регіоні. Проекти щодо введення нових потужностей уже реалізуються у країнах Азії та Африки, зокрема, в Туреччині та Єгипті; зростання конкуренції серед виробників залізорудної сировини. Наприклад, Китай на 45 % забезпечує внутрішні потреби у залізорудній сировині. На цьому фоні попит на сировину для металургії буде знижуватися, спричиняючи зниження ціни на металопродукцію.

Про досягнення певних модернізаційних зрушень на металургійних підприємствах України свідчать результати виконання Державної програми розвитку та реформування гірничо-металургійного комплексу на період до 2011 р. Одним із найважливіших результатів є досягнення позитивних зрушень у реструктуризації сталеплавильного виробництва: за період з 2003 – 2011 рр. у загальному обсязі виробництва сталі частка виплавки киснево-конверторної сталі збільшилась з 49,8 % до 68,7 %, електросталі – з 2,8 % до 5,9 %, частка мартенівського виробництва скоротилась з 47,4 % до 25,4 %.

Висновки. Модернізації металургійних підприємств заважають такі проблеми: надмірне нарощування експорту металопродукції сировинного спрямування, що стримує розвиток наукоємних технологій сталеплавильного виробництва, не стимулює відмову від застарілого мартенівського способу виробництва сталі; перевищення цін на металопродукцію на внутрішньому ринку над цінами експорту металу; залежність України від імпорту феросплавів та наукоємної продукції з високою доданою вартістю, такої як сталевий плаский прокат з покриттям, а також продукції з корозійностійкої неіржавіючої та

легованої сталі; висока енергоємність виробництва; неефективне споживання паливно-енергетичних ресурсів, що призводить до значних витрат природного газу; збільшуючи залежність від імпорту енергоресурсів; відсутність інноваційних зрушень; занепад галузевої науки та недовірливість механізмів залучення потенціалу академічних інститутів для виконання прикладних розробок, що призводить до поглиблення технічної і технологічної відсталості металургійних підприємств; високий ступінь зношеності основних фондів.

Перспективи модернізації металургійних підприємств України значною мірою пов'язані з впровадженням високотехнологічних виробництв, розвитком внутрішнього ринку металів та стимулюванням імпортозаміщення, зменшенням енергоємності виробництва.

Література

1. Адамеску А. А. Роль черной металлургии как базовой отрасли промышленности в региональном развитии страны / А. А. Адамеску // Регионология. – 2011. – №4. – С. 136 – 159.
2. Галузеві проблеми і пріоритети промислової політики України. Наукова доповідь. – Донецьк: Ін-тут екон. пр.-ті (ІЕП) НАН України. – 2009. – 41 с.
3. Промышленная политика Европейских стран / под ред. Н. В. Говоровой. – М.: Ин-т Европы РАН: Рус. Суvenir, 2010. – 214 с.
4. Реструктуризація промисловості України у процесі посткризового відновлення: аналіт. доповідь / [О. В. Соблевич, А. І. Сухоруков, В. Г. Савенко, В. Л. Вороб'їов та ін.]; за заг. ред. Я. А. Жаліла. – К.: НІСД, 2011. – 112 с. б.
5. Украинская металлургия: современные вызовы и перспективы развития: моногр. / А.И. Амоша, В.И. Большаков, А.А. Минаев, Ю.С. Залознова, Л.А. Збарзская, Ю.В. Макогон и др.; НАН Украины, Ин-т экономики пром.-сти. – Донецк, 2013. – 114 с.
6. Юрик Я. І. Передумови формування та поточний стан галузевої структури виробництва в Україні / Я. І. Юрик, Ю. І. Коновалов // Економіка промисловості. – 2011. – №1. – с.72 – 84.
7. Офіційний сайт Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України. Електронний ресурс - <http://www.niss.gov.ua>
8. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukr-stat.gov.ua>

References

1. Amadesku A.A. Rol' chornoj metallurgii kak bazovoj otrasli promyshlennosti v regional'nom razvitiit strany/ A.A. Amadesku // Regionologiya. – 2011.- № 4. – s.136 – 159.
2. Galuzevi problemy i prioritety promyslovoji polityky Ukrainy. Naukova dopovid'.- Donec'k: In-tut econ. pr-ti (IEP) NAN Ukrainy. – 2009. – 41 s.
3. Promyshlennaja politika Evropejskih stran / pod red. N. V. Govorovoj. – M.: In-t Evropy RAN: Rus. Suvenir, 2010. – 214 s.
4. Restrukturizaciya promyslovosti Ukrainy u procesi postkryzovogo vidnovlennja: analit. dopovid' [O.V. Sobolevich, A.I. Suhorukov, V.G. Savenko, V.L. Vorob'jov ta in.]; za zag. red. Ja. A. Zhalila. – K.: NISD, 2011. – 112 s.

5. *Ukrainskaja metallurgija: sovremennye vyzovy i perspektivy razvitiya: monogr./A.I. Amosha, V.I. Bol'shakov, A.A. Minaev, Ju. S. Zaloznova, L.A. Zbarazskaja, Ju. V. Makogon i dr.: NAN Ukrainy, In-t jekonomiki prom-ti. – Doneck, 2013. – 114 s.*

6. *Jurik Ja. I. Peredumovy formuvannja ta potocchnyj stan galuzevoji struktury vyrobnyctva v Ukrajinі/ Ja. I. Jurik, Ju. I. Konovalov// Ekonomika promyslovosti. – 2011. - № 1. – s.72-84.*

7. *Oficijnyj sajт Derzhavnogo komitetu strategichnyh doslidzhen` pry Prezzydentovi Ukrajinі. Elektronnyj resurs - <http://www.niss.gov.ua>*

8. *Oficijnyj sajт Derzhavnogo komitetu statystyky Ukrajinі. - [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ukr-stat.gov.ua>*

Шабанова Ю.Н. Проблемы модернизации металлургических предприятий страны.

В статье проанализировано состояние и тенденция развития металлургических предприятий Украины. Исследовано состояние металлургических предприятий и определены приоритеты развития. Исследована динамика развития рынка и товарная структура импорта металлопродукции и ферросплавов. Проанализированы объёмы внутреннего потребления металлопродукции. Проанализированы показатели динамики импорта металлургической продукции в Украине. Рассмотрено влияние действующих мировых тенденций на перспективы развития ме-

таллургических предприятий Украины. Определены проблемы модернизации металлургического производства.

Ключевые слова: *металлургические предприятия, модернизация, производство, результаты исследования, структура показателей.*

Shabanova Y.N. Problems of modernization of metallurgical enterprises in the country

The paper analyzes the status and trends of Ukrainian metallurgical enterprises. The state of the metallurgical enterprises and identified development priorities. The dynamics of the market and product structure of imports of steel and ferroalloys. Analyzed the volume of domestic consumption of steel. Performance indicators analyzed imports of steel products in Ukraine. The influence of the actions of global trends on the development prospects Ukrainian metallurgical enterprises. Identified problems of modernization of metallurgical production.

Keywords: *steel mills, modernization, manufacturing, research results, the structure parameters.*

Шабанова Юлія Миколаївна, асистент кафедри «Облік і аудит» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Рецензент: Заблодська І.В. доктор економічних наук, професор, директор Луганського філіалу Інституту економіко - правових досліджень НАН України, м. Луганськ, Україна.

Стаття подана 05.12.2013